

K některým otázkám omylu v čs. trestním právu

LADISLAV ČERVENKA

Otázky, souvisící s omylem v trestním právu, nepatří v nauce k opomíjeným. Naopak. Je možné říci, že většina problémů z omylu vyplývajících byla mnohokrát zkoumána a diskutována. Musíme ale přesto přiznat, že některé aspekty této problematiky nejsou doposud zcela jasné. Nemůže být proto na škodu věci se znovu pokusit o osvětlení některých sporných problémů.

1. OMYL VE VZTAHU K NEBEZPEČNOSTI ČINU PRO SPOLEČNOST

Problém omylu pachatele v nebezpečnosti činu pro společnost je otázkou velmi složitou a v nauce trestního práva doposud do určité míry spornou.

To platí koneckonců i o otázce právního omylu, jež je s problémem omylu v nebezpečnosti činu pro společnost těsně spjata, což je logickým důsledkem skutečnosti, že formálním výrazem nebezpečnosti činu pro společnost je jeho protiprávnost¹⁾ (viz níže).

Předem nutno konstatovat, že problémem v naznačeném smyslu se jeví pouze negativní omyl pachatele, týkající se nebezpečnosti jednání pro společnost. Úvahy o pozitivním omylu pachatele v tomto směru nemají praktický význam, neboť pokud někdo jedná určitým, pro společnost zcela neškodným způsobem, mylně se domnívaje, že jeho jednání je pro společnost nebezpečné, nemá smysl vůbec uvažovat o trestní odpovědnosti. Samotná mylná představa pachatele, jeho domněnka o nebezpečnosti daného jednání pro společnost, nemůže společenské vztahy v žádném případě ohrozit. Podobná jednání budou samozřejmě vždy beztrestná, což ostatně vyplývá z právní úpravy.

Otázka negativního omylu pachatele v nebezpečnosti činu pro společnost je složitější. Tento omyl spočívá ve skutečnosti, že pachatel neví z nějakého důvodu o nebezpečnosti svého jednání pro společnost. V nauce není jednota v názorech na řešení některých otázek, podmiňujících úvahy o vý-

¹⁾ Vladimír Solnař, Skutková podstata trestného činu a nebezpečnost jednání pro společnost. Stát a právo I/1956, str. 96.

znamu naznačeného omylu pachatele. Právě tyto otázky musí být pro nás východiskem ve snaze o řešení daného problému.

Je především spornou otázka, zda nebezpečnost činu pro společnost je či není znakem skutkové podstaty. Podle jednoho z nejčastěji zastávaných názorů nebezpečnost pro společnost znakem skutkové podstaty je,²⁾ zatímco zastánci druhého názoru soudí, že nebezpečnost pro společnost není znakem skutkové podstaty trestného činu, ale charakterizuje sám trestný čin, který zároveň musí mít znaky některé skutkové podstaty.³⁾ V souvislosti s těmito rozdílnými názory bývá odlišně řešena i otázka vztahu zavinění a společenské nebezpečnosti. Zastánci prvního názoru zpravidla pro trestní odpovědnost požadují, aby zavinění obsahlo všechny skutečnosti, určující nebezpečnost činu pro společnost, včetně úsudku o jejím stupni.⁴⁾ Druzí se domnívají, že pro uplatnění zásady odpovědnosti za zavinění je postačující, jestliže zavinění obsahuje podstatné skutečnosti, podmiňující nebezpečnost jednání pachatele pro společnost a úsudek o jejím stupni.⁵⁾

Těmito skutečnostmi pak bude za současné právní úpravy nutné rozumět zejména znaky trestného činu, uvedené ve zvláštní části tr. zákona, dále okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a konečně i okolnosti obecně přitěžující.

Vzhledem k tomu je zásadně možné řešit omyl pachatele v nebezpečnosti jeho činu pro společnost dvěma způsoby.

Vyžadujeme-li, aby pachatelovo zavinění obsahlo nebezpečnost jeho jednání pro společnost v celku (tedy včetně stupně této nebezpečnosti), dospějeme nutně k závěru, že omyl pachatele v hodnocení nebezpečnosti činu může vést k jeho beztrestnosti. Pachatelův omyl vylučuje vědomí, že jeho jednání je nebezpečné pro společnost. Je tedy vyloučeno i jeho zavinění ve formě úmyslu. Bude tedy beztrestný, pokud nepřichází v úvahu odpovědnost za kulpózní delikt, což platí ve většině případů.⁶⁾

Je-li však podle okolností případu opodstatněn závěr, že pachatel nemohl vědět o nebezpečnosti svého jednání pro společnost, nebude přicházet trestní odpovědnost v úvahu vůbec. V tomto řešení je ovšem skryto určité nebezpečí. Důsledné dodržování naznačených zásad by za určitých okolností mohlo vést k neodůvodněnému privilegování pachatelů dolůžných trestných činů, kteří neměli zájem a ani nechtěli vědět o tom, že jejich

²⁾ Např. L. Schubert, *Nebezpečnosť konania pre spoločnosť ako základná podmienka trestného činu*. Bratislava 1955, str. 33 a násl.

³⁾ Např. V. Solnař, *Základy trestní odpovědnosti*. Academia, Praha 1973, str. 52.

⁴⁾ Srov. L. Schubert, *Nebezpečnosť konania ...*, str. 142 a násl.

⁵⁾ Srov. V. Solnař, *Skutková podstata trestného činu a nebezpečnosť jednání pro společnost*, str. 96.

⁶⁾ V souvislosti s tímto problémem se vyskytl také názor, že i u trestných činů dolůžných je ve vztahu k nebezpečnosti činu pro společnost postačující zavinění ve formě nedbalosti. (Např. V. G. Makašvili, *Nekotoryje voprosy viny v sovetskom ugovnom zakonodarstve*. Sovetskoje gosudarstvo i pravo I/1952, str. 39 a násl. Srov. L. Schubert, *Právnícké štúdie I*, Bratislava 1953, str. 49.) Zdá se mi ale, že toto řešení je pouze účelové, postrádající solidní teoretické opodstatnění.

jednání je pro společnost nebezpečné. Zastáci uvedeného řešení pachatelova omylu v hodnocení nebezpečnosti činu pro společnost jsou si tohoto nebezpečí rovněž vědomi. To je patrné i ze snahy vytvářet určitý předpoklad pachatelova zavinění k nebezpečnosti pro společnost činu, kterého se úmyslně dopustili.⁷⁾ Při zkoumání pachatelova zavinění se potom dostává výrazně do popředí (zřejmě až příliš) samotná osoba pachatele. Především z okolností, jež charakterizují osobu pachatele, se pak v konkrétním případě dovozuje existence či neexistence jeho zavinění v té či oné formě. Osoba pachatele se tak stává do jisté míry korektivem výše naznačených závěrů o vlivu pachatelova omylu v nebezpečnosti činu pro společnost na jeho trestní odpovědnost.

Tím je sice poněkud zeslabena záporná stránka tohoto řešení daného problému, ale na druhé straně právě nutnost zmíněného předpokladu pachatelova zavinění zůstává bezesporu vážným nedostatkem a slabinou uvedeného názoru.⁸⁾

Pokud se přikloníme k názoru, že požadavek odpovědnosti za zavinění je splněn, vztahuje-li se pachatelovo zavinění pouze ke skutečnostem, podmiňujícím nebezpečnost jeho činu pro společnost, aniž by obsáhlo i hodnocení stupně této nebezpečnosti, bude řešení tohoto omylu pachatele poněkud jiné. Musíme pak rozlišovat, týká-li se omyl pachatele skutečností, podmiňujících úsudek o tom, že čin je pro společnost nebezpečný, nebo zda se týká právě hodnocení této nebezpečnosti. Negativní omyl pachatele o skutečnostech, podmiňujících nebezpečnost činu pro společnost, vylučuje ve vztahu k nim pachatelovo vědomí a bude posuzován podle obecných zásad o skutkovém omylu. Spočívá-li ale pachatelův omyl v chybném hodnocení společenské nebezpečnosti jeho jednání, nepřicházejí zásady o skutkovém omylu v úvahu. Takový omyl nemůže zásadně nikterak ovlivnit pachatelovu trestní odpovědnost. Nemůžeme samozřejmě vyloučit možnost, že v určitém konkrétním případě by se toto řešení mohlo jevit ve vztahu k pachateli příliš tvrdým, neodpovídajícím charakteru daného činu. Pokud by se takový případ vyskytl, bude nutné opět vzít v úvahu především samotnou osobu pachatele. Není totiž vyloučeno, že pachatelův omyl v hodnocení nebezpečnosti činu pro společnost bude natolik snižovat nebezpečnost samotné osoby pachatele, že jejím prostřednictvím se celková nebezpečnost činu sníží až na nepatrný stupeň a nebude se tedy vlastně o trestný čin jednat. V takových výjimečných případech může tedy dojít rovněž až k pachatelově beztrestnosti.

Ovšem nespornou předností tohoto způsobu řešení otázky omylu v hodnocení nebezpečnosti pro společnost je skutečnost, že se obejdeme bez jakýchkoliv presumpcí, neboť možná pachatelova beztrestnost zde vyplývá

⁷⁾ Srov. L. Schubert, *Nebezpečnost konania ...*, str. 151 a násl.

⁸⁾ Uvedený názor o vztahu nebezpečnosti činu pro společnost a zavinění nalezl svůj odraz zřejmě i v důvodové zprávě k tr. zákonu z r. 1961, kde se v souvislosti s konstrukcí přímého a event. úmyslu výslovně praví v protikladu k samotnému textu zákona, že „v obou případech je si pachatel vědom, že svým činem může způsobit následek *nebezpečný* pro společnost“.

z materiálního pojetí trestného činu, nikoliv z existence pachatele a za-
vinění.

Porovnáme-li pak v souhrnu závěry, k nimž dojdeme tím nebo oním způsobem řešení otázky omylu pachatele v nebezpečnosti činu pro společnost, zjistíme, že v jednotlivých konkrétních případech bude jejich praktický dopad v podstatě shodný. Z teoretického hlediska toto konstatování ale nikterak neodstraňuje zmíněné nedostatky první alternativy řešení, nehledě k faktu, že ve vztahu k platné právní úpravě je toto řešení ve své podstatě contra legem. Za správnější je proto nutné pokládat druhý uvedený způsob řešení otázky omylu v nebezpečnosti pro společnost, který je plně v souladu s právní úpravou a rozhodně více odpovídá charakteru socialistického trestního práva.

2. PRÁVNÍ OMYL

Jak již bylo naznačeno výše, právní omyl je těsně spjat s otázkou omylu v nebezpečnosti činu pro společnost a tudíž i problémy související s tím nebo oním omylem jsou obdobného charakteru.

Podstata obtíží a rozporů v řešení právního omylu spočívá především ve sporné otázce, do jaké míry je složkou zavinění vztah k protiprávnosti, neboť odpověď na tuto otázku přirozeně významně ovlivňuje posuzování právního omylu pachatele ve vztahu k jeho trestní odpovědnosti.

Právní omyl je vlastně omylem o trestnosti nebo o protiprávnosti činu, tj. o obsahu a významu právních norem.⁹⁾ To znamená, že pachatel v daném případě vůbec určitou právní normu nezná, nebo naopak mylně předpokládá existenci normy, která se v trestním právu vůbec nevyskytuje anebo konečně sice zná příslušnou rozhodnou normu, ale chybně si ji vykládá, tedy nesprávně chápe její význam. V buržoazní i socialistické nauce panuje vcelku jednota v posuzování případů pozitivního právního omylu (tzv. putativní delikt). Tento omyl spočívá v tom, že jednající mylně pokládá svůj beztrestný čin za trestný nebo čin trestný za přísněji trestný. Takový omyl pachatele je právně bezvýznamný. Čin, který nenaplňuje znaky žádné ze skutkových podstat uvedených v trestním zákoně, event. dalších trestních předpisech a který tedy společnost nepokládá pro ni za nebezpečný, nemůže být trestným činem. Samotná mylná domněnka jednajícího o trestnosti jeho činu ho nemůže učinit ani trestným, ani nebezpečným pro společnost. Trestní odpovědnost takového „pachatele“ není odůvodněna a samozřejmě nenastává. Analogicky k tomu se nepřihlíží k mylně představovanému důvodu vyšší trestnosti, pokud se jedná o čin trestný.

Mnohem složitější je ale případ negativního právního omylu. Při tomto omylu pachatel neví o důvodu trestnosti činu, nezná obsah právní normy nebo chybně chápe její význam. Zde je otázka trestnosti mnohem kompli-

⁹⁾ V. Solnař, Základy trestní odpovědnosti, str. 243.

kovanější. Při jejím řešení vycházela buržoazní nauka převážně ze zásady, že „neznalost zákona nikoho neomlouvá“ a právní omyl se tedy jevil ve světle této zásady jako irrelevantní. Postupným vývojem zaznamenáváme ale poznenáhly odklon od striktního dodržování této zásady ve smyslu jejího uvolňování. Tato tendence se v nauce některých států projevila připuštěním výjimek z uvedené zásady, v nauce států jiných je zřejmá snaha přihlížet za určitých okolností k právnímu omylu vždy. Nejvýraznější odklon od zásady, že právní omyl neomlouvá, můžeme konstatovat u buržoazní nauky německé.

Přestože v průběhu doby můžeme zaznamenat řadu pokusů o vědecké řešení problematiky právního omylu,¹⁰⁾ zůstává faktem, že buržoazní vědě se dosud zcela uspokojivé řešení této otázky nalézt nepodařilo a právní omyl je stále problémem aktuálním.¹¹⁾

Ovšem ani v názorech vědy socialistických států není v otázce řešení právního omylu jednotna. Obdobně jako v nauce buržoazní i v socialistické vědě se vycházelo z počátku při řešení problému právního omylu z presumpce znalosti zákona bez ohledu na zavinění, ovšem s připuštěním individuálních výjimek ve zvláštních případech.

Z této zásady vycházelo v podstatě i čs. trestní právo. Na tomto faktu není koneckonců nic zvláštního, neboť přijetí presumpce znalosti zákona (alespoň v omezené míře) se jeví nezbytně nutným, chceme-li, aby trestní právo vůbec mohlo plnit svou společenskou úlohu.

Na druhé straně je ale nutné připustit, že v ojedinělých, zvláštních případech by se mohlo obecné a bezvýhradné dodržování zmíněné zásady jevit příliš tvrdým a odporujícím duchu socialistického práva.

A tak před námi vyvstává závažný problém: jaká stanovit kritéria, na jejichž základě bychom mohli odpovědně rozhodovat, zda v určitém konkrétním případě máme vzít právní omyl pachatele v úvahu při posuzování jeho trestní odpovědnosti, či zda nikoliv.

(Možnost řešení právního omylu, vycházející z předpokladu nutnosti zavinění ve vztahu k nebezpečnosti činu pro společnost včetně jejího stupně nechávám stranou, vzhledem k nedostatkům tohoto přístupu k danému problému zmíněným výše.)

Jestliže tedy připustíme naznačený předpoklad, že právní omyl by měl v určitých případech ovlivnit posuzování trestní odpovědnosti pachatele, naskýtají se, v závislosti na současné teorii i praxi trestního práva, v zásadě dvě možná řešení otázky významu negativního právního omylu.

a) Praxe řeší uvedený problém za pomoci rozlišování mezi omylem pachatele v normách trestních a omylem v normách mimotrestních.

Pokud se pachatelův omyl týká normy mimotrestní, bude posuzován podle zásad o omylu skutkovém.¹²⁾ Jde-li však o mimotrestní normy, jichž

¹⁰⁾ Různé názory na řešení otázky právního omylu shrnuje např. V. Solnař ve své monografii „Základy trestní odpovědnosti“; viz uvedená monografie, str. 244.

¹¹⁾ K tomu srov. např. K. Engisch, *Der „umgekehrte Irrtum“ und das „Umkehrprinzip“*. Festschrift für Ernst Heinitz, Berlín 1972.

¹²⁾ Srov. Komentář tr. zákona 1975, § 4/15, str. 55; dále např. č. 38/61 Sb. rozh. tr.

se dovolává trestní zákon ve svých odkazovacích a blanketních ustanoveních, zastává praxe stanovisko, že neznalost takovýchto mimotrestních norem se posuzuje stejně jako neznalost trestního zákona samého.¹³⁾

Samotný pak omyl v normách trestních pachatele zásadně neomlouvá. Ovšem vzhledem k materiálnímu pojetí trestného činu v čs. trestním právu nemůžeme asi podle okolností jistý vliv takového omylu pachatele na trestní odpovědnost zcela vyloučit

b) Právě materiální pojetí trestného činu v čs. trestním právu nám dává možnost jiného, do jisté míry obecnějšího řešení negativního právního omylu.¹⁴⁾

Právní omyl pachatele (ať již se jedná o znalost norem trestních či mimotrestních) vnáší vždy do okolností konkrétního trestného činu jisté specifikum, které by se mělo projevit určitým (byť i někdy nepřilíš významným) způsobem v právním posouzení daného trestného činu. Pokud dva pachatelé jednájí (každý samostatně) stejným způsobem a svým jednáním oba naplní znaky skutkové podstaty určitého trestného činu, a pokud přitom jeden z nich jedná v právním omylu a druhý nikoli, logicky není možné, aby právní posouzení obou případů bylo naprosto shodné. Odlišující skutečností je zde právě omyl jednoho pachatele, který se musí promítnout do hodnocení činu. Formální znak trestného činu — skutková podstata — zůstává omylem nedotčen. Modifikována jím bude druhá složka trestného činu — nebezpečnost jednání pachatele pro společnost. (Domnívám se, že tento závěr platí i tehdy, týká-li se pachatelův omyl normy trestní. V takovém případě bude ovšem ve většině případů zmíněná změna společenské nebezpečnosti natolik nevýrazná, že nebude zřejmě mít prakticky vliv na trestní odpovědnost pachatele.)

Právní omyl tedy sice trestní odpovědnost nevylučuje, ovlivňuje ale stupeň nebezpečnosti pachatelova jednání pro společnost. Tento poznatek je možné odvodit z řešení otázky svobody jednání pachatele trestného činu.¹⁵⁾ Dobrá znalost věcí je nezbytným předpokladem svobodného rozhodování a jednání. Ten pachatel, který se v konkrétním případě rozhoduje a jedná s nejvyšším stupněm znalostí věcí (tedy i právních norem), jedná nejsvobodněji, a proto také jeho rozhodnutí spáchat trestný čin je pevnější, než je tomu u pachatelů jiných. O to je jeho jednání nebezpečnější pro společnost. Naopak u pachatele, který jedná v omylu, jehož znalost věcí je slabá, klesá úměrně míra zavinění a s ní zřejmě i stupeň společenské nebezpečnosti jeho jednání. Je plně v souladu s požadavky socialistické zákonnosti, aby se pokles stupně společenské nebezpečnosti projevil i v právním zhodnocení pachatelova činu a v jeho trestní odpovědnosti. Za určitých okolností pak nemůžeme asi vyloučit ani sestup společenské

¹³⁾ J. Nezkusil, Čs. trestní právo, I. díl. Orbis, Praha 1976, str. 111.

¹⁴⁾ Srov. V. Solnař, Základy trestní odpovědnosti, str. 245.

¹⁵⁾ Srov. O. Novotný, K otázce svobody a nutnosti ve vědě trestního práva. Stát a právo II, 1957.

nebezpečnosti v jednotlivém případě až na nepatrný stupeň, což by prakticky znamenalo pachatelovu beztrestnost.

Tak např. trestný čin občana, který se jej dopustí po dlouhodobém pobytu v cizině, když mezitím došlo k výraznější změně v čs. trestním právu. Pachatel jedná v nezaviněném omylu, domnívá se, že jeho jednání nemůže zakládat skutkovou podstatu trestného činu. Domnívám se, že závěr o možné beztrestnosti v takovém případě nijak neodporuje materiálnímu pojetí trestného činu v čs. trestním právu a je ho proto možné — po zvážení všech okolností případu — bez obav připustit.

Pokud srovnáme závěry, které jsme vyvodili z obou uvedených řešení, zjistíme (podobně jako u omylu v nebezpečnosti činu pro společnost), že rozdíly nejsou velké. Praktická aplikace by přinesla zřejmě v tom či onom konkrétním případě jen nepatrné odchylky.

Výhodou řešení sub b) je skutečnost, že nám umožňuje bez omezení posoudit každý případ právního omylu odděleně, s přihlédnutím ke všem jeho individuálním zvláštnostem. Zároveň ale klade přirozeně nesmírně vysoké požadavky na kvalitu rozhodování v trestních věcech a na velmi důsledné zhodnocení každého případu, což na druhou stranu zmíněnou výhodu poněkud oslabuje.

Řešení sub a) je sice poněkud méně pružné a jisté potíže může někdy činit právě rozlišení norem trestních a mimotrestních, ovšem jeho nespornou předností je, že mnohem lépe zajišťuje určitou jednotu v rozhodování orgánů trestního řízení (především soudů), což významně posiluje socialistickou zákonnost. Z těchto důvodů se domnívám, že toto řešení přece jen asi lépe splňuje požadavky, jež na trestní právo klade život socialistické společnosti.

3. SKUTKOVÝ OMYL

Otázky, spojené s řešením skutkového omylu pachatele, jsou zřejmě nejpropracovanějšími z celé rozsáhlé problematiky omylu v trestním právu. To platí jak o obecných zásadách řešení skutkového omylu, tak i o tzv. zvláštních případech skutkového omylu (omyl v předmětu útoku, aberace a dolus generalis).

Jedna z mnoha otázek, souvisejících s touto problematikou, si ale doposud zaslouží určitou pozornost. Mám na mysli význam objektu trestného činu, pro řešení některých případů skutkového omylu pachatele.

Jedná se zejména o řešení:

- a) omylu pachatele v předmětu útoku,
- b) pokus na nezpůsobilém předmětu útoku.

Ad a) Při řešení případů omylu pachatele v předmětu útoku nedochází zpravidla k žádným podstatným obtížím. Teorie i praxe trestního práva aplikují na tyto případy obecné zásady skutkového omylu a docházejí

k shodným a v podstatě správným závěrům.¹⁶⁾ Určitým nedostatkem ale je, že při řešení omylu v předmětu útoku bývá někdy příliš jednostranně zdůrazňován význam právě předmětu útoku, zatímco objekt trestného činu ustupuje při řešení poněkud do pozadí a slouží spíše jako jakýsi prvek subsidiární. Přitom, podle mého názoru, právě opak je pravdou. Především z objektu trestného činu je nutné vycházet při řešení případů omylu pachatele v předmětu útoku, chceme-li získat záruku precizního rozhodnutí každého konkrétního případu. Význam předmětu útoku je ve vztahu k objektu trestného činu pouze druhořadý. Takové tvrzení je ovšem nutné zdůvodnit a právě to bude nyní předmětem naší pozornosti.

Jako typický příklad omylu v předmětu útoku bývá v literatuře uváděn zpravidla trestný čin vraždy za těchto okolností: pachatel chce usmrtit osobu A, avšak v době činu ji z nějakého důvodu zamění s osobou jinou. Dovozuje se, že takový omyl je bezvýznamný, neboť pachatel chtěl v době činu usmrtit onu jinou osobu (k jejímuž usmrcení také směřoval jeho úmysl), třebaže se mýlil v její totožnosti. Aby takový omyl byl bezvýznamný, musí ovšem být zasažený předmět rovnocenný předmětu, který chtěl pachatel původně zasáhnout. V případě, že tomu tak není, je nutné použít obecných zásad o skutkovém omylu.¹⁷⁾

Případy omylu v předmětu útoku je tedy možné dělit na dva typy, podle toho, zda pachatelův omyl bude či nebude mít význam pro stanovení jeho trestní odpovědnosti. Pokud se pachatelův omyl týkal skutečnosti bezvýznamné z hlediska příslušného ustanovení zvláštní části, nebo je-li pravá skutečnost nahrazena v pachatelově představě jinou, stejně významnou, nebude mít omyl vliv na pachatelovu trestní odpovědnost. V opačném případě bude pachatelův omyl posuzován podle obecných zásad o skutkovém omylu.

V socialistické nauce trestního práva je možné zaznamenat v průběhu doby spornou otázku, zda je možné hovořit o omylu v předmětu útoku u obou uvedených typů omylu z hlediska jejich podstaty. V přímém protikladu proti sobě jsou dvě skupiny názorů. Zatímco podle jedné se vždy jedná o omyl v předmětu útoku (ať jsou předměty rovnocenné či nikoliv), podle druhé se naopak vždy jedná o omyl v objektu trestného činu. Nepochybí samozřejmě ani názory smíšené. Tak např. V. F. Kiričenko se domnívá, že o omyl v předmětu útoku se jedná pouze v případě, kdy oba

¹⁶⁾ V zájmu úplnosti se stručně zmiňuji o obecných zásadách řešení skutkového omylu. Nezná-li pachatel nějakou právně rozhodnou skutečnost a je tedy vyloučeno jeho vědomí o ní, pak je vyloučena i možná trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin. V úvahu přichází, podle okolností případu, nejvýše odpovědnost za kulpózní delikt. Pokud pachatel naopak mylně nějakou rozhodnou skutečnost předpokládá, ač ona reálně neexistuje, pak je vyloučena možnost dokonání trestného činu a v úvahu přichází pouze event. odpovědnost za pokus daného trestného činu.

¹⁷⁾ Srov. V. Solnař, *Základy trestní odpovědnosti*, str. 243; *Čs. trestní právo, obecná část*. Orbis, Praha 1969, str. 132.

předměty jsou rovnocenné, v ostatních případech pak se podle něho jedná o omyl v objektu.¹⁸⁾

Sporné je, který názor řeší co možná vyčerpávajícím způsobem daný problém. Slabinou všech uvedených názorů je zřejmě skutečnost, že staví do protikladu dva úzce související pojmy. Totiž předmět útoku a objekt trestného činu. Toto pojetí je ale od základu chybné a zkreslující. Aniž bychom popírali naprostou nezbytnost rozlišování obou těchto pojmů, přesto je třeba pro případy omylu zdůraznit, že předmět útoku je nositelem společenského vztahu, který je individuálním objektem daného trestného činu, je jeho substrátem. Proto omyl v předmětu útoku se musí vždy tak či onak dotknout také objektu příslušného trestného činu. Fakt, že v jednom případě je předmět, proti kterému měl pachatelův útok směřovat, rovnocenný předmětu omylem zasaženému a v jiném nikoliv, není rozhodující. Vždy se jedná jak o omyl v předmětu útoku, tak o omyl v individuálním objektu trestného činu.¹⁹⁾

Proti tomuto tvrzení by bylo možné namítnout, že sice plně vyhovuje pro případy omylu, kdy předměty útoku nejsou rovnocenné (a mění se tudíž i individuální objekt trestného činu), avšak že v případech omylu v rovnocenných předmětech se jedná pouze o omyl v předmětu útoku, neboť právě fakt, že předměty jsou rovnocenné a tudíž nositeli stejných společenských vztahů, vylučuje možnost omylu v individuálním objektu trestného činu. Na první pohled se tato námitka zdá správná a dokonce do určité míry odpovídá skutečnosti. Leč pouze do určité míry. Není zcela pravdivé tvrzení, že v důsledku rovnocennosti předmětu útoku nemůže dojít zároveň k omylu v individuálním objektu trestného činu.

Neboť co vlastně je individuálním objektem trestného činu? Pokud na položenou otázku chceme dát přesnou odpověď, musíme konstatovat, že individuální objekt existuje vlastně v dvojí podobě. Jednak jako individuální objekt — znak skutkové podstaty, což je vlastně úzká výšeč společenských vztahů (zájmů) určitého druhu, k jejichž ochraně je to jisté ustanovení trestního zákona určeno. Jednak ale také v podobě konkrétnější, jako znak konkrétního trestného činu, kdy se jedná o ten určitý jedinečný společenský vztah (zájem), který byl konkrétním trestným činem narušen. A právě objekt trestného činu v této podobě konkrétní je vrcholně důležitý pro zdůvodnění názoru, že v případech omylu v rovnocenných předmětech jde vždy jak o omyl v předmětu útoku, tak o omyl v individuálním objektu trestného činu.

Proveďme si ujasnění na příkladu, který byl naznačen výše. Pachatel chce usmrtit osobu A, avšak v době činu ji zamění s osobou jinou, dejme tomu s osobou B. Jeho omyl je bezvýznamný, neboť v době činu směřoval jeho úmysl k usmrcení osoby B, třebaže se mýlil v její totožnosti. Zamýš-

¹⁸⁾ V. F. Kiričenko, Značeníje ošibki po sovětskomu ugolovnomu pravu. Moskva 1952, str. 40 a násl.

¹⁹⁾ Srov. B. Vybíral, Pojem a význam objektu trestného činu v čs. socialistickém trestním právu. Rozpravy ČSAV I/1956, str. 38.

lený předmět útoku i předmět omylem zasažený jsou rovnocenné, proto pachatelovu omylu nepřiznáváme žádnou relevanci. K omylu v předmětu útoku bezesporu došlo. Jde ale také o omyl v individuálním objektu? Na tuto otázku je nutné jednoznačně odvětit kladně. Pachatel se zároveň s omylem v předmětu útoku dopouští omylu v individuálním objektu, a to právě v nejvyšším stupni jeho konkretizace, tj. omylu v individuálním objektu konkrétního trestného činu. (Dále pro stručnost hovoříme jen o konkrétním objektu.) V našem příkladu tedy byl postižen zájem na zachování života zcela určité osoby, ač původně měl být postižen zájem na zachování života konkrétně určené osoby jiné. Důležitým faktem v tomto případě – z něhož podle mého názoru vyplývá i bezvýznamnost pachatelova omylu – je skutečnost, že pachatelův omyl se týká právě pouze konkrétního objektu, aniž by měnil individuální objekt jako znak skutkové podstaty trestného činu, v našem případě trestného činu vraždy.

V souvislosti s tímto závěrem se tedy dostáváme k problému, jenž byl naznačen úvodem, tj. k významu objektu trestného činu pro řešení případů omylu pachatele v předmětu útoku. Z našich úvah totiž vyplývá, že pro určení relevance nebo irelevance omylu v předmětu útoku není ani tak důležitý sám předmět útoku, jako spíše objekt trestného činu, nebo přesněji řečeno rozsah, v jakém se pachatelův omyl individuálního objektu týká (zda se pachatel mylí pouze v objektu konkrétním, nebo zda dochází i k záměně individuálního objektu jako znaku skutkové podstaty). Vzniká tedy otázka priority předmětu útoku či naopak objektu trestného činu pro řešení těchto případů omylu pachatele.

Důležitým faktorem, který bezesporu může modifikovat odpověď na položenou otázku, je zřejmě zorný úhel, pod nímž budeme k problému přistupovat. Vezmeme-li za základ řešení pachatele a jeho psychický vztah k danému trestnému činu, dojdeme zřejmě k závěru, že určujícím bude předmět útoku. Pachatel se mylí především v předmětu útoku. Tento omyl je z jeho hlediska prvotní a teprve on sebou nese zároveň omyl v objektu trestného činu. Navíc pachatel si zřejmě v konkrétním případě velmi dobře uvědomuje předmět útoku se všemi podrobnostmi k němu náležejícími, samozřejmě kromě té skutečnosti, která zapříčinila jeho omyl, zatímco samotný objekt trestného činu je pachatelovým vědomím zahrnut zpravidla mnohem nepřesněji.

Pokud ale budeme přistupovat k řešení otázky z hlediska důsledku, který omyl pachatele vyvolává (a tento přístup pokládám za teoreticky správnější), musíme zjistit, že samotný omyl v předmětu útoku nemá zdaleka takový význam, jak by se snad na první pohled zdálo. Rozhodující roli bude vždy hrát objekt trestného činu. Doložme si toto tvrzení několika příklady.

Nejprve se vraťme ještě k již uváděnému příkladu vraždy. (Pachatel chce usmrtit osobu A, omylem však usmrtí osobu jinou.) Již jsme konstatovali, že tento omyl pachatele je právně irelevantní. Proč? Proto, že oba předměty útoku jsou rovnocenné? Odpovíme-li kladně, je naše odpověď sice správná, ale ne dosti přesvědčivá. Ulpíváme pouze na povrchu věci a naše řešení nemá dostatečně hluboký základ. Jádrem problému leží podle

mého názoru nikoliv v předmětu útoku, ale daleko spíše právě v objektu (a to v individuálním objektu) trestného činu. Individuální objekt nám umožňuje v konkrétním případě vždy spolehlivě rozhodnout o významu pachatelova omylu.

Právě otázka, do jaké míry se pachatelův omyl týká individuálního objektu, je rozhodující pro právní posouzení daného trestného činu. V uvedeném příkladu zjistíme, že omyl pachatele se týká pouze objektu konkrétního a nemá přitom žádný vliv na individuální objekt jako znak skutkové podstaty daného trestného činu a tím ani na typičnost nebezpečnosti činu pro společnost. A v této skutečnosti (a především v ní) spočívá v daném případě jeho bezvýznamnost. Proto bude pachatel odpovědný za těchto okolností vždy za dokonaný trestný čin vraždy.

Zvláštnost tohoto případu spočívá ve skutečnosti, že pachatelův omyl se sice týká objektu, který je přímo jednou ze stránek trestného činu a přesto nemá vzápětí jako důsledek změnu právního posouzení činu, jak je tomu ve všech dalších případech omylu tohoto typu. Právě v těchto dalších případech je prioritou objektu trestného činu proti předmětu útoku ještě markantnější.

Vezměme si na dokreslení ještě jeden obdobný případ, jak byl shora uvedený, a obměňováním podmínek si jej porovnejme s dalšími možnými eventualitami. Tím nám důležitost objektu trestného činu a event. omylu v něm vyjde najevo ještě přesvědčivěji. Tak např. pachatel se chce zmocnit automobilu, o němž ví, že je ve státním vlastnictví. V době činu jej ale zamění za jiný, jenž bude ve vlastnictví lidového družstva. Pachatel se tedy dopouští omylu v konkrétním objektu (obdobně jako ve výše uvedeném příkladu vraždy), jímž je v jednom případě zájem společnosti na zachování státního majetku, v druhém zájem na zachování družstevního majetku. V obou případech ale zůstává nezměněn individuální objekt jako znak skutkové podstaty trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (§ 132 tr. zák.), k němuž rovněž směřuje pachatelovo zavinění, a proto tento omyl stejně jako ve shora uvedeném příkladu zůstává bez vlivu na kvalifikaci činu pachatele, bez vlivu na jeho trestní odpovědnost.

Nyní provedme obměnu daného příkladu. Tentýž pachatel se zmocní omylem automobilu, který bude ve vlastnictví nějakého občana. Pachatelův omyl v předmětu útoku sebou v tomto případě nese omyl v individuálním objektu charakterizujícím skutkovou podstatu trestného činu. Pachatelovo zavinění směřuje prostřednictvím předmětu útoku k individuálnímu objektu, jímž je zájem společnosti na zachování socialistického majetku (§ 132 tr. zák.). V důsledku jeho omylu je ale zasažen jiný individuální objekt, v našem případě zájem společnosti na ochraně majetku v osobním vlastnictví (§ 247 tr. zák.). Situace se tedy proti první alternativě mění. Pachatelův omyl již nemůže být bezvýznamný, neboť se nyní týká nejen objektu konkrétního, ale i individuálního objektu jako znaku skutkové podstaty. A tento moment je pro posouzení významu omylu rozhodující. Pachatel nemůže být v důsledku svého omylu v objektu odpo-

vědným za dokonaný trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, jak tomu bylo při první alternativě (neboť následek právě pro jeho omyl nenastal), ani nemůže být odpovědným za trestný čin krádeže, neboť k tomuto trestnému činu nesměřovalo jeho zavinění. Takový případ omylu pachatele je proto nutné řešit tím způsobem, že pachatele činíme odpovědným za pokus rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle §§ 8 a 132 tr. zákona. Obdobně bychom postupovali, pokud by pachatelův úmysl směřoval proti majetku jednotlivce a omylem by byl zasažen majetek v socialistickém vlastnictví. Pachatel by byl odpovědný za pokus krádeže podle §§ 8, 247 tr. zákona.²⁰⁾

Ve druhé alternativě příkladu je již základní význam objektu trestného činu pro posuzování významu tohoto omylu zcela jasný. V důsledku pachatelova omylu v individuálním objektu jako znaku skutkové podstaty trestného činu se mění kvalifikace jeho činu, mění se celé jeho právní posouzení.

Domnívám se, že provedený — byť stručný — rozbor problematiky omylu pachatele v předmětu útoku dostatečně zdůvodňuje význam individuálního objektu trestného činu pro řešení těchto případů omylu pachatele i nutnost nepouštět nikdy objekt trestného činu ze zřetele, a to především při řešení složitějších, konkrétních případů omylu.

Ad b) Objekt trestného činu hraje významnou roli i při řešení dalšího možného případu skutkového omylu — pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku. Tento specifický případ pozitivního skutkového omylu není v trestní praxi řídkým zjevem, a proto i bezvadné, teoreticky opodstatněné řešení otázky trestní odpovědnosti v těchto případech má svůj nemalý význam.

Jak již bylo naznačeno, uspokojivé řešení otázky trestnosti pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku tkví svými kořeny především v nauce o objektu trestného činu. Otázka trestnosti tohoto nezpůsobilého pokusu a ujasnění významu objektu trestného činu pro její řešení budou proto předmětem následujících úvah.

Skutečnost, že v praxi dochází k útokům pachatele na nezpůsobilý předmět, má svůj základ v pachatelově pozitivním skutkovém omylu. Pachatel se mýlí v určitých předpokládaných vlastnostech předmětu útoku, a tím i v jeho způsobilosti být vůbec předmětem daného útoku. Souběžně s tímto omylem pachatele dochází k jeho omylu dalšímu, přímo závislému

²⁰⁾ Případy omylu pachatele, kdy jeho úmysl směřuje proti majetku jednotlivce a místo toho dojde k poškození majetku v socialistickém vlastnictví, bylo možné posuzovat v době platnosti tr. zák. z r. 1950 i poněkud jinak. Podle judikátu Nejvyššího soudu č. 44/58 Sb. rozh. bylo v těchto případech možné uvažovat o souběhu trestných činů, a to pokusu krádeže podle §§ 5, 247 tr. zák. a poškození majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti podle § 246 tr. zák. (jedná se o ustanovení trestního zákona z r. 1950). O souběh by se pak jednalo tehdy, spočívala-li právě v omylu pachatelova nedbalost, tj. pokud podle okolností mohl vědět, že se v daném případě jedná o majetek v socialistickém vlastnictví. Pokud nedbalost prokázána nebyla, byl pachatel odpovědný pouze za pokus krádeže. Podle tr. zák. č. 140/61 toto řešení (souběh) zřejmě nepřichází v úvahu, vzhledem k dispozici § 137 tohoto zákona (porušení důležité povinnosti, jednání svědčící o neodpovědném postoji).

na omylu prvému a jím podmíněnému, totiž k omylu v existenci nebo zasažitelnosti individuálního objektu trestného činu.

Pod pojmem „pokus na způsobilém předmětu útoku“ jsou proto zpravidla zahrnovány takové případy, kdy jednání pachatele směřovalo podle jeho představy proti reálně existujícímu společenskému vztahu (životu člověka, životu plodu atd.), avšak ve skutečnosti takové jednání zamýšlený objekt nenarušilo, protože konkrétní společenský vztah, který měl být dotčen, neexistoval (střelba na mrtvolu atd.).²¹⁾

Pro pokus na nezpůsobilém předmětu je tedy charakteristická absence konkrétního společenského vztahu — tedy konkrétního individuálního objektu trestného činu — proti kterému měl útok pachatele směřovat. Právě tato skutečnost je podle mého názoru pro tento nezpůsobilý pokus typická a pouze případy, kdy právě chybí konkrétní společenský vztah, proti němuž měl směřovat pachatelův útok, je možno pod pokus na nezpůsobilém předmětu útoku zahrnovat. Proto bych sem nezařazoval ani případy pokusu, kdy pachatel útočí na předmět, který je prostorově jinde, než pachatel předpokládal. (Jako příklad bývá zpravidla uváděn pokus krádeže z prázdné kapsy.) V těchto případech totiž těžko můžeme hovořit o nějaké nezpůsobilosti. Předmět útoku reálně existuje, je zcela způsobilý být předmětem útoku pachatele a je nositelem reálně existujícího společenského vztahu. Kde zde máme tedy nějakou nezpůsobilost předmětu útoku? Domnívám se, že v obdobných případech se jedná spíše o zvláštní případ omylu v předmětu útoku, a to v jeho umístění co do času a co do prostoru.

Z uvedených důvodů pokládám za správné řadit pod pojem „pokus na nezpůsobilém předmětu útoku“ pouze ty případy, kdy chybí konkrétní společenský vztah, proti kterému měl pachatelův útok směřovat. Tento rys je pro případy pokusu na nezpůsobilém předmětu typický a v něm také spočívá jistá zvláštnost (možno říci potíž) při hledání řešení případů omylu tohoto typu.

Proto sem spadají zejména:

1. pokus vraždy na osobě, která již zemřela dříve z jiného důvodu;
2. pokus neposkytnutí pomoci osobě, která již ve skutečnosti v době činu (tj. neposkytnutí pomoci) nebyla v nebezpečí, neboť podlehl zranění utrpěnému při předcházející dopravní nehodě, event. vůbec zraněna nebyla;
3. pokus usmrcení lidského plodu, provedený na ženě, která ve skutečnosti nebyla těhotná;
4. pokus podplacení osoby mylně považované za veřejného činitele.²²⁾

Můžeme konstatovat, že pro všechny uvedené případy jsou charakteristické dvě okolnosti. Jako u každého pokusu, tak i u nezpůsobilého pokusu chybí narušení objektu trestného činu, tj. následek. Specifická pak pouze pro pokus na nezpůsobilém předmětu je skutečnost, že neexistuje konkrétní

²¹⁾ J. Nezkusil, Studie o pokusu v československém trestním právu. AUC — Iuridica I, Praha 1959, str. 50 a násl.

²²⁾ J. Nezkusil, Studie o pokusu ..., str. 51–52.

společenský vztah, proti kterému pachatel zamýšlel vést útok. To ovšem znamená, že pachatelův útok vlastně nesměřoval proti žádnému společenskému zájmu. Jedná se pak ale vůbec o trestný čin? Jak budeme řešit otázku nebezpečnosti pachatelova jednání pro společnost a jeho trestnosti?

Jedná se o poměrně obtížný a zajímavý problém trestního práva. Je možno říci, že tato otázka je doposud v nauce v určitých aspektech sporná.

Buržoazní teorie rozlišovala a rozlišuje mezi pokusem absolutně a relativně nezpůsobilým. Pokus na absolutně nezpůsobilém předmětu je pokus na předmětu, na němž trestný čin za žádných okolností spáchán být nemohl (pokus vraždy na osobě, která již dříve nezávisle na zločinném útoku zemřela), pokus na relativně nezpůsobilém předmětu, je-li předmět nezpůsobilý jen za určitých okolností (např. pokus krádeže z prázdné kapsy provedený v domnění, že tam jsou peníze), ... Toto rozlišování má význam pro posuzování takových případů v tom směru, že bývá jejich trestnost omezo-
vována na pokus relativně nezpůsobilý.²³⁾

V buržoazní nauce a praxi se při hledání řešení otázky trestnosti nezpůsobilého pokusu uplatnilo také hledisko jeho nebezpečnosti; nezpůsobilý pokus neohrožuje konkrétně napadený právní statek, ale obecný právní mír.²⁴⁾ K odůvodnění trestnosti byly uváděny nejružnější další okolnosti, týkající se např. nebezpečí opakování trestného činu, generální prevence aj.

Ani v socialistické nauce není otázka společenské nebezpečnosti a trestnosti pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku zcela uspokojivě a beze zbytku vyřešena.²⁵⁾

Uvedeme si nyní konkrétní příklad pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku a jeho rozbořem se pokusíme dojít k racionálnímu řešení daného problému. Tak např. pachatel se rozhodne zbavit se jemu nepohodlné osoby A. Zjistí, že tato osoba se každý den zhruba ve stejnou hodinu ode-
bírá ke spánku. Dojde tedy k závěru, že nejlepším způsobem, jak provést zamýšlený čin, bude zastřelení osoby A oknem. V rozhodný den se pachatel dostaví v noci k domu osoby A, zamíří na postavu ležící na lůžku, vystřelí a zasáhne ji. Pachatel ovšem neví, že osoba A byla bezprostředně po ulehnutí stížena rozsáhlým srdečním infarktem a že v době jeho činu je již mrtva. Mylně předpokládá, že střílí na živého člověka, tedy na způ-
sobilý předmět útoku, zatímco ve skutečnosti se jedná o předmět nezpůso-
bilý. Jak posoudíme tento případ a jak rozhodneme o pachatelově odpo-
vědnosti?

Pachatel jednal v úmyslu usmrtit jiného, ale v důsledku jeho omylu nedošlo k dokonání zamýšleného trestného činu. K dokonání nedošlo ovšem pouze náhodou. Kdyby oběť nezemřela přirozenou smrtí o malý časový interval dříve, než pachatel počal jednat, byl by čin dokonán a pachatel by tedy naplnil beze zbytku skutkovou podstatu trestného činu vraždy

23) V. Solnař, *Základy trestní odpovědnosti*, str. 266–267.

24) V. Solnař, *Základy trestní odpovědnosti*, str. 267.

25) Jednotlivé názory na řešení odpovědnosti za pokus na nezpůsobilém předmětu útoku shrnuje J. Nezkusil, *Studie o pokusu ...*, str. 52 a násl.

podle § 219 tr. zák. Pouze náhoda mu v tom zabránila. Můžeme zároveň zřejmě předběžně hovořit (zatím bez dalšího zdůvodnění) i o splnění materiálního znaku trestného činu, tj. nebezpečnosti pro společnost. Řešení otázky trestnosti nezpůsobilého pokusu naráží tedy především na skutečnost, že v daném případě neexistoval — v důsledku předčasné smrti osoby A — konkrétní společenský vztah, proti němuž měl směřovat pachatelův útok. A v této skutečnosti spočívá i obtížnost řešení odpovědnosti za pokus na nezpůsobilém předmětu útoku.

Při hledání odpovědi na položenou otázku se dostává opět do popředí našeho zájmu objekt trestného činu. Jeho význam pro řešení otázky trestnosti pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku je zcela zásadní. Především je nutno si připomenout, že individuální objekt trestného činu známe ve dvou podobách. V podobě obecné, jako znak skutkové podstaty a v podobě konkrétní, jako znak jednotlivého trestného činu (konkrétní objekt — viz výše). Zatímco v případech pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku individuální objekt jako znak skutkové podstaty (např. zájem společnosti na zachování lidského života vůbec) skutečně existuje, individuální objekt v podobě konkrétní (např. zájem na zachování života konkrétního člověka), tedy konkrétní společenský vztah, který měl být útokem pachatele zasažen, neexistuje. Chceme-li striktně trvat na zásadě, že trestný čin musí mít bezpodmínečně individuální objekt v podobě konkrétní, jehož porušením teprve může dojít i k porušení individuálního objektu, jako znaku skutkové podstaty, ztrácíme základ pro rozhodnutí o trestnosti pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku. Právě tak v našem případě pokusu vraždy. Jeho trestnost je z uvedených důvodů problematická, neboť pachatelův čin vlastně nesměruje proti žádnému společenskému zájmu. Nesměruje prostě proto, že ani nemůže směřovat, neboť konkrétní objekt neexistuje. Předmět útoku sice — přesto, že je nezpůsobilý — reálně existuje. V důsledku jeho nezpůsobilosti ale neexistuje konkrétní objekt, neexistuje zájem společnosti na zachování určitého jednotlivého společenského vztahu, neboť tento vztah neexistuje. Společnost nemůže mít zájem na zachování něčeho, co není. Např. v uvedeném příkladu pokusu vraždy na mrtvém člověku, tj. na nezpůsobilém předmětu, chybí v okamžiku útoku zájem společnosti na zachování života tohoto člověka (konkrétní objekt), neboť onen člověk již v inkriminovaném okamžiku nežije. Konkrétní objekt tedy neexistuje.

(Přísně logicky vzato se domnívám, že dokonce není ani zcela přesné hovořit o nezpůsobilém, leč existujícím předmětu útoku. Předmět útoku je přece hmotným vyjádřením konkrétního společenského vztahu, proti němuž útok pachatele směřuje, je jeho nositelem. Pokud konkrétní společenský vztah neexistuje, nemůže existovat ani jeho nositel. Je samozřejmě možné vznést námitku, že právě proto hovoříme o nezpůsobilém předmětu útoku. Domnívám se, že ani označení předmětu nezpůsobilým neodstraňuje zcela logickou vadu tohoto pojmu. Zdá se mi přece jenom přesnější hovořit asi o neexistujícím předmětu. Nositelem něčeho, co neexistuje, nemůže být nic a ne naopak, nositelem něčeho, co neexistuje, může něco být, ovšem nositelem nezpůsobilým.

Tak např. život osoby A je jevem jedinečným, neopakovatelným. Proto i zájem společnosti na zachování života osoby A je zájem jedinečný, neopakovatelný. V oka-

mžiku smrti osoby A tento jedinečný společenský zájem přirozeně zaniká, neboť osoba A přestává existovat jako jeho jediný možný nositel. Můžeme pouze připustit možnost, že okamžikem své smrti se stává osoba A nositelem jiného společenského vztahu. Ale hovořit o ní dále jako o nezpůsobilém nositeli, nezpůsobilém předmětu neexistujícího konkrétního společenského vztahu se mi přece jen nezdá být zcela logické. Na tomto místě je ovšem nutné připustit, že pojem „pokus na nezpůsobilém předmětu útoku“ bude asi daleko více vyhovovat představám a potřebám praxe než pojem „pokus na neexistujícím předmětu útoku“.)

V našich úvahách před tímto malým exkursem jsme dospěli k závěru, že při útoku na nezpůsobilý předmět chybí konkrétní objekt. Neexistuje tedy jednotlivý společenský vztah, proti němuž by jinak útok směřoval. Čin pachatele vlastně nesměřuje proti žádnému určitému společenskému zájmu. (Pokus vraždy na osobě již zemřelé nesměřuje proti zájmu na zachování jejího života, pokus nedovoleného přerušení těhotenství na ženě, která není těhotná, nesměřuje proti životu jejího plodu apod.) A v tom tkví podstata problému. Může být tedy trestným činem čin, jenž v důsledku omylu pachatele nesměřuje proti žádnému konkrétnímu společenskému zájmu?

Judikát Nejvyššího soudu 57/55 Sb. rozh. se snaží dát na tuto otázku odpověď. Rozhodnutí se týká případu nedovoleného přerušení těhotenství, kde byl zákrok proveden na osobě pouze domněle těhotné a byla jí způsobena těžká újma na zdraví. V nemocnici, kde byla vzniklá porucha zdraví léčena pak bylo zjištěno, že žena těhotná vůbec nebyla. Nejvyšší soud rozhodl o stížnosti pro porušení zákona tak, že uznal obžalované vinnými podle tehdejšího ustanovení pro pokus usmrcení lidského plodu. Toto rozhodnutí je zřejmě správné. Problematické ale je jeho odůvodnění. Nejvyšší soud v něm mimo jiné uvedl, že při tomto konkrétním trestném činu sice chybí individuální objekt, ale že pachatele je přesto třeba uznat vinnými, neboť tento individuální objekt může být nahrazen objektem obecným, jímž je zájem pracujícího lidu na populaci.

Tomuto rozhodnutí NS bývá v literatuře vytýkáno, že není možno nahradit individuální objekt (život plodu) objektem obecným (zájem pracujícího lidu na populaci). Argumentuje se tím, že takový závěr by odporoval jedné ze zásad marxistické filozofie, totiž, že „obecné existuje vždy jen ve zvláštním“.²⁶⁾

Domnívám se, že s touto námitkou je třeba souhlasit, neboť je rozhodně naprosto opodstatněná. Řešení daného problému bude zřejmě skryto skutečně v nauce o objektu trestného činu, ale jeho charakter bude jiný. Musíme celkem bez výhrad souhlasit s tím, že v případech pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku skutečně konkrétní objekt chybí; že nedojde a nemůže dojít k následku ve smyslu porušení neexistujícího konkrétního společenského vztahu, je rovněž faktem. Pachatelův čin ale — a to je, soudím, velice důležité — není tak zcela bez následku, jak by se snad na

²⁶⁾ Srov. např. V. Solnař, *Základy trestní odpovědnosti*, str. 268; J. Nezkusil, *Studie o pokusu ...*, str. 55.

první pohled zdálo. Připomeňme si skutečnost, že kromě individuálního objektu v konkrétní podobě známe individuální objekt v podobě obecné, tedy individuální objekt jako znak skutkové podstaty daného trestného činu. A právě zde se skrývá jeden z důvodů svědčících pro trestnost nezpůsobilého pokusu.

Skutečnost, že v případě pokusu na nezpůsobilém předmětu nedošlo a nemohlo dojít k ohrožení a porušení konkrétního společenského zájmu, nás neopravňuje zcela k závěru, že nebyl porušen ani individuální objekt jako znak skutkové podstaty. Pachatelův čin měl být zaměřen proti konkrétnímu vztahu (konkrétnímu objektu) a zcela nepochybně byl jeho prostřednictvím zaměřen i proti individuálnímu objektu v podobě obecné. Přestože konkrétní objekt v tomto případě neexistuje, nezůstává individuální objekt v podobě obecné tak zcela bez újmy.

Zájem společnosti na zachování a nedotknutelnosti každého lidského života (§ 219 tr. zák.), zájem společnosti na populaci (§§ 227, 228 tr. zák.) apod. představují individuální objekty jako znaky skutkových podstat daných trestných činů. Skutečnost, že pachatel se rozhodl zaútočit na konkrétní společenský zájem, že se rozhodl tento zájem porušit a tím tedy zároveň porušit i určitý úsek společenských zájmů (individuální objekt jako znak skutkové podstaty), představuje již sama o sobě určité poškození těchto zájmů sui generis, byť i v daném případě konkrétní zájem, proti němuž bezprostředně pachatelova činnost směřovala, v důsledku jeho omylu neexistoval. Tato újma, mající své vyjádření ve skutečnosti, že pachatel se vůbec rozhodl vést proti určité skupině společenských zájmů útok, nedbaje na zákaz ze strany společnosti, představuje právě jistý specifický následek jeho činu.

Kromě toho je možno v této skutečnosti spatřovat reálné nebezpečí pro jiné konkrétní společenské vztahy téhož druhu, k jejichž ochraně je příslušné ustanovení trestního zákona bezesporu rovněž určeno. Můžeme totiž důvodně předpokládat, že pachatel se pokusí v budoucnu o útok nový, tentokrát nezatížený omylem. (Zde je ovšem nutno si uvědomit, že konstatováním existence zmíněného potencionálního nebezpečí, vytváříme vlastně jakousi prognózu pachatelova chování v budoucnosti, která — jako ostatně každá presumpce — je v zásadě cizí charakteru trestního práva. V souvislosti s touto skutečností, je proto třeba zdůraznit nezbytnost velmi pečlivého zkoumání všech okolností konkrétního, řešeného případu nezpůsobilého pokusu, neboť pouze na jejich základě můžeme usuzovat na existenci nebezpečí, hrozícího zájmům, chráněným trestním zákonem, v budoucnu.)

Nebezpečnost pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku, může dále spočívat i v možném porušení objektů vedlejších. I když v takových případech hlavní individuální objekt mnohdy ve skutečnosti neexistuje (např. v případě pokusu vraždy na mrtvole), může být popř. nebezpečnost takového jednání spatřována mimo jiné též v tom, že taková jednání ohrožují nebo porušují vedlejší individuální objekty.²⁷⁾

²⁷⁾ B. Vybíral, Pojem a význam objektu, str. 17.

Všechny uvedené důvody nás opravňují k závěru, že absence konkrétního společenského vztahu v případech pokusu na nezpůsobilém předmětu útoku, nevylučuje automaticky trestní odpovědnost.

Ovšem bez ohledu na to, který z uvedených důvodů budeme pokládat za rozhodující, pro zdůvodnění trestnosti tohoto nezpůsobilého pokusu, zůstává nespornou skutečností, že určujícím faktorem bude nakonec vždy materiální znak trestného činu, tedy nebezpečnost činu pro společnost. A proto pouze tehdy, opravňují-li nás výše uvedené důvody s přihlédnutím ke všem okolnostem konkrétního případu k závěru, že daný případ nezpůsobilého pokusu má nebezpečnost pro společnost, jakou požadujeme pro trestný čin, bude namíste pachatelovo postižení podle příslušného ustanovení trestního zákona.

4. ZÁVĚR

Závěrem tohoto stručného pojednání je dlužno konstatovat, že problematika omylu pachatele v trestním právu zde není zdaleka postižena v celé své šíři. S omylem pachatele souvisí celá řada dalších problémů a sporných otázek, jež by jistě zasluhovaly podrobnějšího zpracování. Ne zcela jasně vyřešeny jsou např. otázky omylu pachatele v okolnostech přitěžujících či podmiňujících použití vyšší trestní sazby, bez zajímavosti není ani problematika omylu v okolnostech vylučujících protiprávnost činu, zejména otázka omylu ve vztahu k nutné obraně apod. Zpracovat vyčerpávajícím způsobem celou problematiku omylu v trestním právu, by bylo možno pouze v rámci obsáhlé, samostatné monografie. Otázka omylu by si zřejmě takovou pozornost teorie zasluhovala, nehledě k tomu, že práce naznačeného charakteru by byla jistě vítána i ze strany orgánů, činných v trestní praxi.

ЛАДИСЛАВ ЧЕРВЕНКА

К некоторым вопросам ошибки в чехословацком уголовном праве

РЕЗЮМЕ

В данной работе проблематика ошибки не рассматривается автором в полном объеме, а уделяется им внимание только некоторым выбранным проблемам.

В вводной части работы в сжатом виде дается разъяснение механизма возникновения возможностей ошибки преступника и в общих чертах приводятся доводы значимости этого механизма для уголовной ответственности.

Первая часть работы касается проблематики ошибки преступника относительно опасности деяния для общества. В первую очередь рассматривается вопрос о негативной ошибке преступника, так как только такая ошибка при наличии определенных условий может иметь влияние на уголовную ответственность. При этом автор исходит из спорного вопроса о соотношении виновности и опасности преступления для общества. Здесь же приводятся им различные научные взгляды на эту проблему (требование наличия виновности по отношению к самой опасности для общества, достаточность наличия виновности по отношению к обстоятельствам обуславливающим

опасность преступления) и на их основе альтернативно решается вопрос ошибки преступника относительно опасности деяния для общества. Затем автором раскрываются преимущества и недостатки отдельных возможных решений и в заключение указывается, какой вариант решения он считает правильным (необходимо проводить различие между ошибкой преступника в обстоятельствах обуславливающих опасность деяния для общества и ошибкой в оценке степени этой опасности; ошибку в обстоятельствах обуславливающих опасность деяния для общества следует рассматривать согласно общим правилам о фактической ошибке, тогда как ошибка в оценке степени опасности принципиально не служит в качестве оправдания преступника).

Вторая часть работы посвящена вопросу юридической ошибки. В первую очередь содержится здесь разъяснение самого понятия юридической ошибки и в общих чертах обрисован процесс развития взглядов на решение этой проблемы в буржуазной науке и в науке социалистических государств. Авторы приводятся два возможных варианта разрешения вопроса юридической ошибки (определение уголовной ответственности путем проведения различия между ошибкой в нормах уголовного права и ошибкой, касающейся неуголовных норм; решение на основе материального определения преступного деяния), сопоставляет выводы, вытекающие из того или иного варианта, дает их оценку и разъясняет, какое решение считается им более подходящим с учетом потребностей уголовно-правовой практики.

В последней, третьей части, автор занимается некоторыми вопросами, вытекающими из проблематики фактической ошибки преступника. Он обращает внимание на два возможных случая фактической ошибки: ошибка в предмете посягательства и покушение на негодный объект. В обоих случаях автор подходит к проблеме с учетом объекта преступного деяния и его значимости для решения упомянутых разновидностей фактической ошибки преступника.

В первом разделе этой части решается вопрос ошибки преступника в предмете посягательства. На основе разграничения индивидуального объекта в общем виде (признаки состава преступления) и индивидуального объекта в конкретном виде автор доказывает, что в каждом случае наличия ошибки преступника в предмете посягательства имеет место не только таковая, но и ошибка в объекте преступного деяния. Подвергается им критике одностороннее акцентирование значения предмета посягательства для решения этих случаев допущения ошибки преступником и, напротив, подчеркивается индивидуальный объект преступного деяния и дается обоснование его основополагающего значения для разрешения данного вопроса.

Во втором разделе подвергается анализу покушение на негодный объект. Автор прежде всего определяет понятие покушения по отношению к негодному объекту и приводит типичные признаки такого покушения. В качестве основного признака считает отсутствие конкретного общественного отношения, которое должно было подвергнуться посягательству со стороны преступника (индивидуальный объект преступного деяния в конкретном виде). Далее автором рассматривается вопрос наказуемости покушения по отношению к негодному объекту. Приводятся им некоторые воззрения буржуазной науки относительно этой проблемы и констатируется, что и в науке социалистических государств этот вопрос полностью не решен. Разъясняет, в чем состоит сущность затруднений в процессе решения этой проблемы и делает упор на значение объекта преступного деяния для рассмотрения вопроса наказуемости покушения на негодный объект. Решая упомянутую проблему и выделяя основания наказуемости этого негодного покушения автор исходит именно из объекта преступного деяния (специфические последствия деяния, наличие опасности для иных конкретных общественных отношений того же рода, возможное нарушение соприкасающихся объектов).

В заключение работы автор обращает внимание на дальнейшие проблемы, связанные с ошибкой в уголовноправовых обстоятельствах (например, ошибка в обстоятельствах исключающих противоправность деяния либо, напротив, обуславливающих применение высших пределов санкции), указывая на то, что удовлетворительно их разрешение является безусловно необходимым.

Zu einigen Fragen des Irrtums im tschechoslowakischen Strafrecht

RÉSUMÉ

In dieser Arbeit behandelt der Autor die Problematik des Irrtums nicht in vollem Umfang, sondern konzentriert seine Aufmerksamkeit nur auf einige ausgewählte Probleme.

In der Einleitung der Arbeit wird kurz der Mechanismus der Entstehung eines möglichen Irrtums des Täters erklärt und angedeutet, aus welchen Gründen er für die strafrechtliche Verantwortlichkeit von Bedeutung ist.

Der erste Teil betrifft die Problematik des Irrtums des Täters in Beziehung auf die Gefährlichkeit der Tat für die Gesellschaft. Beantwortet wird vor allem die Frage des negativen Irrtums des Täters, denn nur dieser Irrtum kann unter bestimmten Bedingungen auf die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Täters Einfluss haben. Der Autor geht bei der Lösung von der strittigen Frage nach der Beziehung des Verschuldens und der Gefährlichkeit der Tat für die Gesellschaft aus. Er führt verschiedene Ansichten der Wissenschaft auf dieses Problem an (das Erfordernis eines Verschuldens an der Gefährlichkeit für die Gesellschaft selbst, das genügende Verschulden an Umständen, die die Gefährlichkeit der Tat bedingen) und löst auf Grund dieser Ansichten alternativ die Frage des Irrtums des Täters bezüglich der Gefährlichkeit der Tat für die Gesellschaft. Weiters beleuchtet er die Vorzüge und die Mängel der einzelnen möglichen Lösungsversuche und erklärt zum Schluss, welche Variante einer Lösung er für richtig hält (man muss unterscheiden zwischen dem Irrtum des Täters bezüglich der Umstände, die die Gefährlichkeit der Tat für die Gesellschaft bedingen, und dem Irrtum in der Bewertung des Grades einer solchen Gefährlichkeit; der Irrtum bezüglich der Umstände, die die Gefährlichkeit der Tat für die Gesellschaft bedingen, ist dann nach den allgemeinen Grundsätzen über den Tatbestandsirrtum zu beurteilen, während ein Irrtum bezüglich des Grades der Gefährlichkeit den Täter grundsätzlich nicht entschuldigt).

Der zweite Teil der Arbeit ist der Frage des Rechtsirrtums gewidmet. Erklärt wird vor allem der Begriff des Rechtsirrtums und kurz wird die Entwicklung der Ansichten auf die Lösung dieses Problems in der bürgerlichen Wissenschaft und in der Theorie der sozialistischen Staaten angedeutet. Der Autor führt zwei mögliche Alternativen für die Lösung der Frage des Rechtsirrtums an (die Feststellung der strafrechtlichen Verantwortlichkeit mit Hilfe der Unterscheidung zwischen dem Irrtum in den Normen des Strafrechts und dem Irrtum in den Normen ausserhalb des Strafrechts; die Lösung aufgrund der materiellen Auffassung der Straftat), vergleicht die sich aus der oder jener Alternative ergebenden Schlussfolgerungen, wertet sie und zeigt auf, welche Lösung er für die den Bedürfnissen der strafrechtlichen Praxis entsprechendere erachtet.

Im letzten, dem dritten Teil beschäftigt sich der Autor mit einigen Fragen, die sich aus der Problematik des Irrtums des Täters bezüglich der Tatumstände ergeben. Er lenkt seine Aufmerksamkeit auf zwei mögliche Fälle eines Tatbestandsirrtums: auf den Irrtum im Objekt des Angriffs und den Versuch des Angriffs auf ein untaugliches Objekt. In beiden Fällen tritt der Verfasser an das Problem vom Standpunkt des Objektes der Straftat und seiner Bedeutung für die Lösung der angedeuteten Typen eines Tatbestandsirrtums des Täters heran.

In der ersten Abteilung dieses Teiles wird die Frage des Irrtums des Täters bezüglich des Gegenstandes des Angriffs gelöst. Aufgrund der Unterscheidung zwischen dem individuellen Objekt in allgemeiner Gestalt (Tatbestandsmerkmal) und dem individuellen Objekt in seiner konkreten Form beweist der Autor, dass es sich in jedem Falle eines Irrtums des Täters bezüglich des Gegenstandes des Angriffs immer sowohl um einen Irrtum im Gegenstand des Angriffs, als auch um einen Irrtum im

Objekt der Straftat handelt. Er kritisiert die einseitige Betonung der Bedeutung des Gegenstandes des Angriffs für die Lösung dieser Fälle von Irrtum des Täters, hebt demgegenüber das individuelle Objekt der Straftat hervor und begründet dessen grundsätzliche Bedeutung für die Lösung der aufgeworfenen Frage.

Im zweiten Abschnitt wird der Versuch an einem untauglichen Gegenstand des Angriffs einer Untersuchung unterzogen. Der Autor umschreibt vor allem den Begriff des Versuches am untauglichen Objekt des Angriffs und führt die typischen Merkmale eines solchen Versuches an. Als grundlegendes Merkmal betrachtet er die Absenz der konkreten gesellschaftlichen Beziehung, gegen die der Angriff des Täters gerichtet sein sollte (das individuelle Objekt der Straftat in konkreter Gestalt). Weiter befasst er sich mit der Frage der Strafbarkeit des Versuches an einem untauglichen Gegenstand des Angriffs. Er führt einige Ansichten der bürgerlichen Lehre auf dieses Problem an und konstatiert, dass auch in der Wissenschaft der sozialistischen Staaten diese Frage nicht restlos gelöst wurde. Er erklärt, worin das Wesen der Schwierigkeit bei der Lösung des angeführten Problems besteht und betont die Bedeutung des Objektes der Straftat für die Beurteilung der Strafbarkeit des Versuches am untauglichen Gegenstand des Angriffs. Eben vom Objekt der Straftat geht dann der Autor bei der Lösung des angedeuteten Problems und bei der Feststellung der Gründe für die Strafbarkeit eines solchen untauglichen Versuches aus (die spezifische Folge der Tat, die Gefahr für andere konkrete gesellschaftliche Beziehungen derselben Art, die mögliche Beschädigung von Nebenobjekten).

Im Schlussteil der Arbeit macht der Autor auf weitere mit dem Irrtum im Strafrecht zusammenhängende Probleme aufmerksam (z. B. auf den Irrtum betreffend Umstände, die die Widerrechtlichkeit der Tat ausschliessen oder im Gegenteil die Anwendung eines höheren Strafsatzes bedingen) und weist auf die unbedingte Notwendigkeit einer befriedigenden Lösung hin.